

Ur *Fjärde Internationalen* 3/1980.

Jan Bohlin

Roman Rosdolsky liv och verk

Den centraleuropeiske marxisten Roman Rosdolsky (1898-1967) tillhör inte de mer kända teoretikerna i vårt land (på svenska finns bara hans viktiga arbete *Kapitalets tillkomsthistoria* tillgänglig). När vi därför beslutat att i *Fjärde Internationalen* (i detta nummer och i de kommande) publicera några av Rosdolskys mindre arbeten, är det på sin plats att ge en presentation av hans "liv och verk".¹

Roman Rosdolsky föddes 1898 i Lvov (tyska Lemberg) som var huvudstad i provinsen Galizien i den dåtida österrikisk-ungerska monarkin. Hans far var en ukrainsk nationalist och tillhörde det numerärt lilla skiktet av intellektuella i Lvov. Av honom ärvde Rosdolsky uppfattningen om det nationella förtryckets stora betydelse och dess revolutionära potential.

Redan som 14-årig gymnasist anslöt sig Rosdolsky till den s.k. *Drakomanowrörelsen*, uppkallad efter den ukrainske socialisten Mykhailow Drakomanow som 40 år tidigare emigrerat från det ryska Ukraina till Galizien. Rosdolsky och en grupp av hans närmaste skolkamrater blev här bekanta med de marxistiska författarnas verk.

Krigsutbrottet 1914 avbröt organisationens verksamhet, men två år senare lyckades Rosdolsky och hans kamrater att återupprätta organisationen som de senare kom att kalla Internationella revolutionära socialdemokratiska ungdomen (IRSDM). Den unga organisationen hade redan efter några månader flera hundra medlemmar i några galiziska städer. De gav ut en sexton-sidig tidskrift med Rosdolsky som redaktör. I motsats till den officiella socialdemokratin betraktade de sig som internationalister och revolutionärer. I sin tidskrift solidariserade de sig med Karl Liebknecht och den österrikiske socialisten Friedrich Adler.² Som enda politiska organisation i Galizien understödde de helhjärtat den socialistiska oktoberrevolutionen i Ryssland.

Genom den österrikisk-ungerska monarkins sönderfall hösten 1918 konfronterades Rosdolsky och hans kamrater på nytt med den nationella frågan. I Östgalizien uppstod ett inbördeskrig mellan den nybildade polska republiken och anhängarna av en "Västukrainsk folkrepublik". De senare eftersträvade ett förenande av alla territorier inom den sönderfallna österrikisk-ungerska monarkin som beboddes av ukrainare. Nästan alla medlemmar av IRSDM, däribland Rosdolsky, kämpade med vapen i hand på ukrainarnas sida. När Polen sommaren 1919 vann överhanden i detta krig flydde Rosdolsky till Tjeckoslovakien för att undgå polsk krigsfångenskap.

I Prag, där han påbörjade studier i Juridik, anslöt han sig, till den kommunistiska organisationen i Östgalizien som bildats under tiden.

1921 valdes han som företrädare för emigrantgruppen in i Östgaliziens kommunistiska partis centralkommitté. Detta parti var vid denna tidpunkt skådeplatsen för häftiga politiska och organisatoriska stridigheter. Den polska arméns erövring av Östgalizien ställde partiet inför frågan om det skulle ansluta sig till Polens kommunistiska parti eller om det skulle uppta

¹ Denna artikel bygger på introduktionen till R. Rosdolsky: *Zur nationalen Frage*, (Väst) Berlin 1979, samt en artikel i *Intercontinental Press* 1968, återuptryckt i *Critique* nr 10-11 1079.

² 21 oktober 1916 sköt Friedrich Adler ihjäl premiärministern Stürkh i protest mot regeringens krigspolitik.

Östgaliziens oavhängighet från Polen i sitt program och fortsätta med en från Polens KP självständig organisering. Situationen var desto mer komplicerad genom att städerna och landsbygden uppvisade olikartade nationella strukturer. Flertalet av städernas befolkning var av polsk eller judisk nationalitet medan det stora flertalet av de fattiga bönderna på landsbygden var ukrainare. De medlemmar av den kommunistiska rörelsen som var förankrade i städernas arbetarklass och intelligentsia förordade oftast en anslutning till Polens kommunistiska parti, de bildade Kapeerpowcy-fraktionen. Anhängarna av Östgaliziens oavhängighet och en från Polens KP självständig partiorganisering kallades Wasylkiew-fraktionen. Rosdolsky stod, åtminstone till en början, på Wasylkiewgruppens sida och under partinamnet Prokopowycz var han dess ledande publicist och teoretiker. Wasylkiewgruppen beskyllde *Kapeerpowycz*-fraktionen för att underskatta det sociala innehållet i bondemassornas nationalistiska känslor. Den utdragna fraktionskampen gjorde att Komintern drogs in. Komintern tog ställning för *Wasylkiew*-gruppens krav på Östgaliziens avskiljande från den polska staten och dess förening med Sovjetukraina. Organisatoriskt löstes konflikten genom att Östgaliziens KP gick samman med polska KP:s organisationer i Wolynien och Cholmland för att 1923 bilda *Västukrainas Kommunistiska Parti*. Detta parti tillerkändes sedan autonom status inom Polens kommunistiska parti.

Rosdolsky tillhörde en tid det nybildade partiets ledande kader, men 1924 ledde menings-skiljaktigheter med den övriga partiledningen till Rosdolskys uteslutning ur partiet. Enligt de officiella partidokumenterna berodde denna uteslutning på Rosdolskys vägran att följa ett partibeslut att uppge sina studier i Prag för att uteslutande ägna sig åt partiarbete i Lvov.

Även efter sin uteslutning fortsatte Rosdolsky att skriva för partipressen. 1926 flyttade han till Wien där han blev vetenskaplig korrespondent åt Marx-Engels-institutet i Moskva under ledning av David Rjazanov. Han hade här till uppgift att i de österrikiska arkiven leta efter dokument med anknytning till Marx, Engels och den tidiga socialistiska rörelsen. I Wien blev Rosdolsky medlem i Österrikes Kommunistiska Parti där han framförallt arbetade inom den kommunistiska studentrörelsen.

Under sin tid i Wien upprätthöll Rosdolsky kontakter med sina kamrater i Västukrainas KP. Detta parti gick snart en tragisk utveckling till mötes. Utvecklingen i Sovjetunionen, speciellt i den angränsande sovjetrepubliken Ukraina, spelade stor roll för det västukrainska kommunistpartiet. Bondemassorna i Västukraina kunde på flera sätt följa utvecklingen på andra sidan gränsen. Stalins chauvinistiska nationalitetspolitik, för vilken Lenin så eftertryckligt varnat i sina sista skrifter, fick därför stor negativ betydelse för det västukrainska kommunistpartiet. 1926 blev den ukrainske kommissarien för utbildningsväsendet Oleksandret Schumskyj utesluten ur partiet och fråntagen sin tjänst p.g.a. ”nationalistiska avvikelser”. Det västukrainska partiet splittrades då i anhängare och motståndare till Schumskyj. De båda riktningarna vände sig till Rosdolsky och försökte övertyga honom om riktigheten i sina respektive ståndpunkter. I en artikel publicerad 1929 i den partiet närstående tidskriften *Kultura* tog Rosdolsky slutligen ställning för Schumskyj.

Stalins tvångskollektivisering som inleddes 1929 kom att få speciellt svåra följder i Ukraina. Motsättningarna i det sovjetukrainska kommunistpartiet blev då allt starkare. Med tvångskollektiviseringen följde också en hård utrensning och repression mot varje opposition inom partiet. Flera partifunktionärer arresterades. Även i det västukrainska kommunistpartiet gick terrorn fram. Flera av dess ledande funktionärer kallades till Sovjetunionen varefter de försvann i fängelser och straffläger.

Rosdolsky bodde fortfarande i Wien då han fick reda på dessa händelser. Han hade sedan lång

tid blivit allt mer kritisk mot Sovjetunionen. Lika kritisk var han mot den politik som Tysklands Kommunistiska parti förde vid denna tid, där kampen mot "socialfascismen" sågs som viktigare än kampen mot den annalkande nazismen. Vid denna tidpunkt stötte Rosdolsky på Trotskijs skrifter om Tyskland, vars grundläggande kritik av kominternpolitiken och dess orsaker han var överens om.

Efter Dollfuss-regimens tillträde i Österrike 1934 tvangs Rosdolsky lämna Wien. Han återvände då till sin hemstad Lvov, där han fick tjänst som assistent vid universitetets ekonomiska-historiska institution. I Lvov grundade Rosdolsky tillsammans med en av de få tidigare vänner som förblivit i livet, Stepan Rudyk, en tidskrift som bekände sig till Trotskijs och den internationella vänsteroppositionens idéer. Trots hård övervakning av den polska staten lyckades det dem att upprätta kontakter med den trotskistiska rörelsen i väster.

Då Röda Armén 1939 ockuperade Västukraina i enlighet med Stalins och Hitlers överenskommelse att dela Polen, beslutade sig Rosdolsky för att fly. Han lyckades inte övertala sin vän och medarbetare Rudyk att ta samma steg, och denne arresterades några dagar senare av GPU. Efter sin flykt från Lvov vistades Rosdolsky i Krakau fram till 1942 då han fängslades av Gestapo. Fram till krigsslutet satt Rosdolsky i olika tyska koncentrationsläger. Därefter bodde han fram till 1947 i den av de allierade besatta delen av Österrike, varefter han beslutade sig för att emigrera till USA.

Rosdolskys aktiva politiska verksamhet upphörde efter andra världskriget, men det innebar inte att han uppgav sina revolutionärt-socialistiska åsikter. Han sympatiserade fram till sin död 1967 med den trotskistiska världsrörelsen. Hans politiska differenser med Fjärde Internationalen utkristalliserades kring teorin om de "byråkratiskt degenererade/deformerade arbetarstaterna". Rosdolsky ansåg att denna formel inte längre svarade mot verkligheten och han tenderade att betrakta byråkratin som en ny härskande klass.

Rosdolsky koncentrerade sig under efterkrigstiden på forskning och teoretiskt arbete. Men trots att han var fil. dr. och hade ett flertal vetenskapliga arbeten bakom sig förblev de amerikanska universiteten i den rådande kalla krigsstämningen stängda för honom.

Till följd av sin vetenskapliga utbildning var Rosdolsky ekonom-historiker. Det var också inom denna disciplin som han skrev de flesta av sina vetenskapliga arbeten. Hans intresseinriktning, som väl hade sin grund i hans erfarenheter från den politiska verksamheten, rörde nationalitetsfrågan och agrarhistoria. 1929 erövrade han doktorsgraden genom ett arbete om Marx, Engels och nationalitetsfrågan 1848 års revolution. Under sin tid vid ekonomisk-historiska institutet i Lvov publicerade han *Bysamfälligheten i Galizien och dess upplösning* (Lvov 1936, polska). Andra världskrigets utbrott avbröt publiceringen av ett arbete i två volymer om livegenskapen i Galizien. Detta verk utkom först 1962 i Warszawa. Ett tidigare opublicerat manuskript *De bondedeputerade i Österrikes konstituerande riksdag 1848-49* kom ut först 1976 på Europa Verlag i Wien.

Under sin vistelse i USA färdigställde Rosdolsky det arbete som han påbörjat med sin avhandling 1929, nämligen en kritik av Marx och Engels uppfattning om de "historielösa folken" i 1848 års revolution. Detta arbete utkom 1964 under titeln *Friedrich Engels und das Problem der Geschichtslosen*. (Friedrich Engels och problemet med de historielösa folken).³ Med historielösa folk avsåg Marx och Engels de nationaliteter som aldrig i historien bildat

³ *Archiv zur Sozialgeschichte* bnd IV 1964, nyligen åter publicerad under titeln *Zur nationalen Frage* (Verlag Olle & Wolter) 1979.

någon egen stat. Rosdolsky visade att de ”historielösa folkens” nationella strävanden uttryckte de undertryckta bondemassornas klasskamp mot feodalherrarna som tillhörde eller var assimilerade med härskarklassen i den nation som regerade över de ”historielösa folken”. Genom att Marx och Engels inte såg detta kom de att döma ut nationaliteter som tjecker, kroater, ukrainare och slovakar som ”reaktionära”. Detta Rosdolskys arbete om nationalitetsfrågan skrevs under intryck av erfarenheterna från krisen i Västukrainas kommunistiska rörelse och det tillägnades offren för Stalin-terrorn i Ukraina.

Under de sista 20 åren av sitt liv förflyttades Rosdolskys forskarmödor från historia till ekonomi. Detta kom att resultera i det arbete som han blivit mest berömd för: *Zur Entstehungsgeschichte des Marxschen Kapital*.⁴ Detta är ett kommentarverk och en analys av Marx *Grundrisse* samt dess relation till Kapitalet. Rosdolskys huvudsakliga syfte med *Kapitalets tillkomsthistoria* var att belysa Marx' metod. Till detta menade han att *Grundrisse* var speciellt väl ägnat, eftersom det i sin egenskap av ofärdiga anteckningar gav en inblick i Marx' ”laboratorium”. *Kapitalets tillkomsthistoria* har blivit en av de viktigaste utgångspunkterna för de senaste tio årens livaktiga Marx-forskning.

Under de sista åren av sitt liv avsåg Rosdolsky att skriva ett historiskt arbete om Brest-Litovsk-freden: Med detta arbete ville han tillbakavisa legenden som hade växt fram sedan Lenins död att denne skulle ha stött ”den fredliga samlevnadens politik”. Rosdolsky hann bara med att avsluta två kapitel⁵, ett som vi kommer att publicera i de två kommande numren av FI,⁶ samt ett kapitel som undersöker socialdemokratins klassförrädiska politik under det revolutionära uppsvinget i Österrike 1918.

⁴ Detta arbete har nyligen utkommit i svensk översättning, *Kapitalets tillkomsthistoria* band 1-2 (Röda Bokförlaget) 1977, 1979. På marxistarkivet: [Kapitalets tillkomsthistoria](#)

⁵ Dessa kapitel har utgivits under titeln *Studien über revolutionäre Taktik* (VSA) 1973.

⁶ På marxistarkivet: [Det imperialistiska kriget och fredsfrågan](#)